

HARADS MADRASSFABRIK

Av Rita Granberg, Harads

1950 blev en fabrik som tillverkade madrasser i Sollefteå till salu. Pappa var då arbetslös och hade funderingar på att börja med något eget, som han kunde bygga upp efter någorlunda eget huvud. Nu tyckte han sig ha funnit vad han sökte. Mina föräldrar, Athle och Else Larsson, startade Harads Madrassfabrik. Finansiering kunde ordnas och lokaler hyrdes ”hos Lundgrens”, dvs. det som senare skulle bli bl. a. kommunalkontoret mitt i byn. Vi bodde på övervåningen. Pappa berättar i efterlämnade anteckningar: ”Vi anställde barnflicka och Else tog ansvaret för att sy upp tygfodral (madrassvar) och stoppningsarbetet delade vi upp praktiskt mellan oss. Kontorsarbetet delade vi också. Ordermottagningen per telefon blev Elses uppgift. Faktureringen skötte jag själv. Likaledes bokföringen och möbelklädsel, montering av bilklädsel m m.”

Jag var själv bara ett par år gammal och har naturligtvis inga egna minnen från den tiden men det finns några foton tagna, ibland försedda med pappas text. Jag skulle ju ha behövt fråga mina föräldrar vid oklarheter men de är båda borta nu, så det här får i mångt och mycket bli en bild genom ett barns ögon. De har också många gånger genom livet berättat om den här tiden. De tyckte att kvittot på att de satsat rätt kom i och med att efterfrågan ökade och lokalerna de hyrde snabbt blev för trånga. Förutom från privatpersoner fick de också större order bl a från ålderdomshem. Pappa hade köpt en bil med lastutrymme, en gul och röd Ford skåp, 1931 års modell, för 1 100 kronor.

Pappa, stolt över den första ”firmabilen” tillsammans med min kusin Leif Strömberg

Han skriver att den var i ett skick som passade till priset och den, brann upp efter en kort tid till hans stora sorg (se bild!).

De flyttade verksamheten till bostadshuset, som han köpt några år tidigare. Mycket återstod att göra där, så nu blev det bråttom. Han "...gjorde klart vindsplanet till bostad med kök, rum och sovalkov. Sedan grävdes källarvåning under huset och med bottenplanet plus källarplanet blev fabriken ca 100m² ...". Nu väntade mamma barn och kunde ju helt naturligt inte ställa upp till 100 %, så de hade anställt hemmafruar som utförde sömnad av madrassvar i hemmet. Antalet legoarbetare utökades när min syster, Ulla, föddes och uppgick som mest till tretton.

Mamma stod snart vid pappas sida igen. När jag så småningom började bli medveten om omvärlden så kommer jag ihåg att man inte var välkommen i arbetslokalen under pågående arbete. De har också berättat om hur de ofta arbetade långt in på nätterna efter att vi barn gått och lagt oss. Ibland hände det dock att man trots allt var med och då är ett starkt minne – sett från min utkikspunkt i höjd med bordskanten – hur mamma med tapetserarnålen, ca 2 dm lång, i ett "huggrepp" stötte nålen med kraft genom madrassen. I nålsögat var fäst ett snöre av hampa eller lin troligen, som hon drog på fram- resp. baksidan av madrassen i ett mönster som fortfarande i dag är outgrundligt för mig. I de öglor som bildades skulle "pyskorna" fästas. En "pyska" bestod av ett knippe trådar av vitt ljusvekegarn, ca 5 cm långa, som med en rörelse med tummen och pekfingret placerades i snöröglan. Jag minns också ljudet av den elektriska industrisymaskinen med dess korta, kraftiga "durrningar" när tyget matades fram. Motordrivna symaskiner hade inte funnits särskilt länge på marknaden vid den här tiden. Den här var utrustad med stark motor, specialfot och kraftiga nålar för att klara slitaget och kunna sy genom tjocka tyglager av bolster och markisväv.

Materialet i madrassfodralen var stjärnbolster i beige och även blå nyanser. Jag har alltid tänkt att tyget var i halv- eller t o m hellinne men jag ser att nuförtiden tillverkas det tydligen i bomull. Vävtekniken var avancerad, damast tror jag. Något annat som stannat på näthinnan är stoppningsmaterialet: krollsplint, träull och tagel, exotiska namn som inte fick någon förklaring. De användes också vid möbelstoppningen. (Jag tror jag skulle känna igen dem på lukten fortfarande...!). Jag ser pappa framför mig när han luckrade upp materialet i de hårt sammanpressade balarna och förpassade det till lokalen som avsatts för ändamålet. Nu har jag tagit reda på att krollsplint var bladfiber från dvärgpalm, "vegetabiliskt tagel" som torkats och malts (NE). Träull var fint strimlade träfibrer och tagel kom ju då som nu från hästars svansar och manar. Det senaste var tydligen dyrbarast och används bevisligen fortfarande vid möbelstoppning (Wikipedia). Så här i efterhand kan man väl förundras över att mina föräldrar inte fick några men av denna hantering. Jag minns aldrig några munskydd...

Pappa hade nu införskaffat en annan transportbil och han brukade berätta om hur jag ofta följde med honom när han åkte ut och levererade madrasser. Jag satt bredvid honom där fram. Jag tror mig minnas någon sen färd och en korvring mellan oss på sätet... Men sådant här är svårt att veta om man minns själva händelsen eller om det är *berättelsen* av den man minns. Vad jag däremot klart kommer ihåg, när jag blev lite större, är atmosfären av kreativitet och det höga tempot: pappa och mamma i

arbetsrockarna, pappa i brun basker med en penna bakom örat, ständigt beredd på nya order... På byn hälsades han skojfriskt av sina vänner med "fabrikör'n". Människor började "få det bra" och man började se många nymodigheter på heminredningens område: kornischer t ex, som dolde de vanliga gardinstängerna av stål i företrädesvis "finrum" och sovrum. Vi hade själva en bred, mörkblå bäddsoffa med runda, lösa "pölar" på varje sida av dynan. Fåtöjlerna började förse med stoppade armstöd till skillnad från de "öppna" sidorna som varit vanligt dittills. Vilstolar i sadelgjord blev vanliga. Pappa försåg farmors enkla trägungstol med mjuk stoppning och fin, röd manchestersammet. De som hade råd lät förse sina stoppade möbler med tjock, ibland mönstrad, sammet och fina dekorationsband och -snoddar. Pappa tillverkade t o m en liten "taburett" åt mig, som jag fortfarande har kvar. Locket var försett med gångjärn och jag förvarade dockkläder i den.

Allt var frid och fröjd. De hade nu också utökat med en anställd chaufför. Pappa berättar vidare: "1954 köpte jag en fastighet, f d Hamréns café (på f d Shelltomten, min anm.), dit vi flyttade vår verksamhet. Nu fick vi gott om utrymme både för lager i f d bageriet och affär för bäddmöbler, täcken, filtår, kuddar m m. Nu tillverkade vi även skumgummi- och skumplastmadrasser i parti- och minutförsäljning".

Men så vände lyckan. Pappa fortsätter: "En morgon då vi intog vårt morgonfika kom vår chaufför med andan i halsen och berättade att vår affärsfastighet stod i lågor. Först hoppades jag att det var en mardröm, men ack, det var tyvärr verklighet. Då jag alltid varit rädd för att påta mig utgifter hade jag lågt försäkrat, bl a ingen uppehållsförsäkring. Vad skulle vi göra i denna svåra situation? Order som skulle levereras hade brunnit upp, material som hade beställts måste skyndsamt avbeställas. Ja, det går ej att i korthet beskriva vår situation. Att bygga nytt var ju min första tanke, men efter en snabb kalkyl uppnådde vi hisnande siffror".

Jag minns tiden efter branden när vi barn sökte efter småmynt i askan, mest var det 1-, 2- och 5-öringar. Men luften hade gått ur mina föräldrar och sista tiden, när de höll till i det som varit bageri under cafétiden, upplevde jag desperationen när man stannade till där efter skolan. Det var ont om plats, en nödlösning helt klart. Innan 1955 års utgång hade de avvecklat företaget. De brukade se tillbaka på den här tiden och om det fanns något gott i det här, så skulle det väl vara att de inte fortsatte. Tiden hade hunnit ikapp dem och utvecklingen hade gått mot modernare produkter. Men de tyckte aldrig att det var lika roligt att arbeta med skumgummi- och skumplastmadrasserna som med de helt egentillverkade. De var också tacksamma över att de inte hade några skulder utan kunde gå vidare skadeslösa på det sättet.

Mina föräldrars förvärvade kunnande har ju tyvärr inte smittat, men det finns faktiskt kvar lite material från "madrasstiden": några stora trådrullar med bomullstråd, lite orange markisväv, någon rulle sadelgjord, en böjd "möbelnål" m m. Den långa tapetserarnålen har jag sparat och haft nytta av när jag gjort några tafatta försök att tillverka sittdynor med klädda knappar! En sak som påtagligt påminner om den där tiden är en ringklocka som monterades på utsidan av husväggen för att de skulle höra telefonen även när de var utomhus. Den anordningen ringer faktiskt fortfarande med viss oregelbundenhet...!